

Гейнц Руслана Миколаївна,
кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри
цивільного права ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДОГОВОРОМ ПРО НАДАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

Введення безвізового режиму та збільшення грошових вкладень у розвиток туризму сприяють активному розвитку сфери туризму, що зумовлює необхідність туроператору пропонувати споживачу більш різноманітні туристичні послуги як за територіальною ознакою, так і за складністю туристичного продукту, який поєднує найрізноманітніші комбінації послуг. Через це в останні роки спостерігається тенденція до збільшення ризиків як зі сторони споживача, так із сторони туроператора, наслідком яких може бути невиконання договірних зобов'язань з надання туристичних послуг. З огляду на зазначене, питання, які стосуються усунення наслідків порушення прав сторін договору про надання послуг, шляхом застосування заходів цивільно-правової відповідальності є актуальними.

Спеціальним законом, що регулює договірні відносини з надання туристичних послуг, закріплює поняття договору на туристичне обслуговування є Закон України «Про туризм» в редакції Закону № 1282-IV від 18.11.2003 р. [2] (далі – Закон про туризм). Окрім зазначеного Закону, до договору на туристичне обслуговування застосовуються загальні положення договору про надання послуг, визначені главою 63 «Послуги. Загальні положення» ЦК України [4].

Згідно з п. 1 ст. 20 Закону про туризм за договором на туристичне обслуговування одна сторона (туроператор, який укладає договір безпосередньо або через турагента) зобов'язується надати за замовленням іншої сторони (туриста) комплекс туристичних послуг (туристичний продукт), а турист зобов'язується оплатити його. За неналежне виконання своїх зобов'язань туроператор, турагент, інші суб'єкти туристичної діяльності несуть майнову та іншу відповідальність, визначену в договорі відповідно до чинного законодавства [2, ст. 32].

З аналізу положень ст. 20 Закону про туризм, які стосуються відповідальності, випливає, що підставами для застосування заходів відповідальності є: 1) невиконання умов договору; 2) неналежне виконання умов договору. Останнє можна трактувати як виконання договору з порушенням його умов. Відтак, з урахуванням положень ст. 610 ЦК України, підставою для настання цивільно-правової відповідальності є порушення зобов'язання.

Особливістю предмета договору по надання туристичних послуг є те, що він має комплексний характер, оскільки складається із окремих послуг, що надаються за загальною ціною й обов'язково включає перевезення або

розміщення туриста. Надання різних видів туристичних послуг безпосередньо здійснюється не туроператором, який організовує та формує комплекс туристичних послуг, а іншими суб'єктами, яких туроператор залучає до виконання договору про надання туристичних послуг. Відтак виникає питання: хто буде нести відповідальність за надання послуг з порушенням умов договору?

Вважаємо, що регулювання відносини, що складаються між туроператором і суб'єктами, які безпосередньо надають окремі види туристичних послуг в частині покладення на них обов'язку з виконання таких послуг підпадає під дію норм ст. 902 ЦК України. Відтак, відповідальність перед замовником за порушення умов договору несе саме туроператор. Такої позиції дотримується й Р. І. Яворський, зазначаючи, що саме туроператор є стороною, що несе відповідальність за договором про надання туристичних послуг, оскільки туроператор виступає стороною договору про надання туристичних послуг [6, с. 111]. Заходом цивільно-правової відповідальності туроператора є відшкодування збитків. При цьому, розмір майнового відшкодування не може перевищувати фактично завданих замовнику збитків 2, ст. 32].

Відповідальність турагента може наступати тільки за ненадання інформації, яка визначена у ст.19¹ Закону про туризм, оскільки він здійснює посередницьку діяльність щодо реалізації туристичного продукту. Йдеться про інформацію, право на яку виникає у споживача ще до укладення договору на туристичне обслуговування.

Таким чином, настання цивільно-правової відповідальності туроператора є наслідком протиправної поведінки суб'єкта, який безпосередньо такі послуги надає, що знаходить вияв у неотриманні послуги, яка передбачена договором на туристичне обслуговування або її надано з порушенням умов, встановлених договором. На думку Р. І. Яворського, при визначенні відповідальності за надання туристичних послуг перед туристом за невиконання або неналежне виконання договору про надання туристичних послуг повинен застосовуватись усічений склад правопорушення, тобто як елемент правопорушення повинна бути виключена вина заподіювача шкоди (туроператора) [7, с. 128]. Зазначений підхід підтримується й Н. В. Федорченко [3, с. 301], яка обгрутовує його необхідністю захиту споживача як «слабшої» сторони договору. Вважаємо таку думку слушною.

Водночас, чинне законодавство визначає підстави звільнення туроператора від відповідальності. З урахуванням положень ч. 1 ст. 906 ЦК України туроператор як суб'єкт підприємницької діяльності звільняється від відповідальності за порушення умов договору у разі, якщо таке порушення є наслідком непереборної сили. У ст. 20 Закону про туризм визначено, що спеціальними підставами звільнення туроператора від відповідальності, окрім непереборної сили, є ще й форс-мажор, випадок і вина порушника.

Законом про туризм на туроператора покладено ряд обов'язків, які він повинен вчинити, якщо під час виконання договору на туристичне обслуговування туроператор не в змозі надати значну частину туристичного

продукту, щодо якого відповідно до договору на туристичне обслуговування сторони досягли згоди [2, с. 20]. Аналіз відповідних положень засвідчує, що за правовою природою окремі з них можна вважати заходами цивільно-правової відповідальності. Так, заходом цивільно-правової відповідальності слід вважати обов'язок турагента виплатити туристу компенсацію у розмірі, визначеному в договорі за домовленістю сторін. Водночас відшкодування туроператором вартості ненаданих туристичних послуг, на нашу думку, є способом захисту прав туриста, а не заходом відповідальності.

Негативні наслідки для сторін договору про надання туристичних послуг можуть зумовлюватися також й зміною тарифів на транспортні послуги, запровадженням нових або підвищенням діючих ставок податків і зборів та інших обов'язкових платежів, зміною курсу гривні до іноземної валюти, в якій виражена вартість туристичного продукту, іншими обставинами, які виникли у туроператора (турагента) чи туриста, що може призвести до необхідності збільшення ціни туристичного продукту.

У Законі про туризм це враховано і визначено умови для відмови замовника від виконання договору. Так, у разі необхідності зміни ціни туристичного продукту, Законом про туризм визначена межа збільшення ціни, яка складає не більше п'яти відсотків від початкової ціни. Правовими наслідками перевищення ціни є те, що турист має право відмовитися від виконання договору, а туроператор (турагент) зобов'язаний повернути йому раніше сплачену суму [2, ст. 20].

Ще однією особливістю досліджуваного договору є те, що кожна із сторін договору на туристичне обслуговування до початку туристичної подорожі може вимагати внесення змін до цього договору або його розірвання у зв'язку із зміною істотних умов договору та обставин, якими вони керувалися під час укладення договору. Такими обставинами Закон про туризм, окрім перелічених вище, називає погіршення умов туристичної подорожі, зміни її строків та домовленість сторін. Зазначені положення Закону про туризм узгоджуються із ст. 907 ЦК України.

Поділяючи, висвітлений у науковій літературі підхід розуміння цивільно-правової відповідальності «як застосування до правопорушника у випадку здійснення протиправних дій або бездіяльності передбачених договором чи законом заходів державного примусу у вигляді додаткових цивільно-правових обов'язків майнового характеру (санкцій)» [5, с. 124], слід зазначити, що не всі перелічені вище санкції, що можуть створити негативні для сторін договору про надання туристичних послуг наслідки, є заходами цивільно-правової відповідальності.

Відповідальність передбачає застосування санкції як міри відповідальності, де відбувається обмеження у правах чи покладання нових чи додаткових обов'язків. Покладення відповідальності є способом захисту, завжди пов'язаним з осудом поведінки правопорушника [1, с. 21].

Відтак, незважаючи на негативний характер таких наслідків як відмова замовника від договору про надання туристичних послуг та його розірвання у зв'язку із зміною істотних умов договору та обставин, якими вони керувалися

під час укладення договору, вважаємо, що відносити їх до заходів цивільно-правової відповідальності немає достатніх правових підстав. Насамперед, йдеться про те, що за таких обставин відсутня протиправна поведінка сторони договірної зобов'язання, а для виникнення правовідносин цивільно-правової відповідальності вона є необхідною.

Водночас, повне відшкодування замовникові збитків, підтверджених у встановленому порядку та заподіяних внаслідок розірвання договору, що відбулося з ініціативи туроператора є заходом цивільно-правової відповідальності.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що не всі, визначені Законом про туризм заходи, які можуть бути використані для усунення негативних наслідків порушення прав сторін договору про надання туристичних послуг є заходами цивільно-правової відповідальності.

Література

1. Відповідальність у приватному праві: *монографія* / І. Безклубий, Н. Кузнецова, Р. Майданик та ін.; за заг. ред. І. Безклубого. К.: Грамота. 2014. 416 с.

2. Про туризм: Закон України від в редакції Закону № від 203 р. URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 15.10.2019 р.)

3. Федорченко Н. В. Договірні зобов'язання з надання послуг: проблеми теорії і практики: *монографія*. К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2015. 328 с.

4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення 02.10.2019 р.)

5. Юридична відповідальність: проблеми виключення та звільнення: *монографія* / кол. авт.; відп. ред. Ю. В. Баулін. Донецьк: ПП «ВД «Кальміус», 2013. 423 с.

6. Яворський Р. І. Майнова відповідальність туроператора за договором про надання туристичних послуг. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Серія Право. Випуск 45. Том 1. С. 111-115.

7. Яворський Р. І. Договір про надання туристичних послуг: дис. ... канд. юрид. наук. Львів. 2015. 221 с.